

**IX–XII ASRLARDA MAMLAKATIMIZ HUDUDIDA RO‘Y BERGAN
MADANIY UYG‘ONISH VA BUYUK ALLOMALARNING JAHON
SIVILIZATSIYASIGA QO‘SHGAN HISASI**

*Andijon davlat chet tillari instituti ingliz tili
filologiyasi, o‘qitish metodikasi va
tarjimashunoslik fakulteti sharq tillari
(arab tili) yo‘nalishi 102-guruh talabasi
Islomova Mahbubaxon Zafarjonovna
Ilmiy maslahatchi: Kobulova U.S*

Annotatsiya: Ushbu maqolada IX–XII asrlarda O‘zbekiston hududida yuz bergan madaniy uyg‘onish davri, uning ijtimoiy, ilmiy va madaniy taraqqiyotdagi o‘rni yoritiladi. Ayniqsa, bu davrda yetishib chiqqan buyuk allomalar — Imom al-Buxoriy, Al-Farg‘oniy, Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino kabi mutafakkirlarning jahon ilm-fani va sivilizatsiyasiga qo‘shgan hissalarini tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: *uyg‘onish davri, ilm-fan, alloma, Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino, O‘rta asr, Markaziy Osiyo, sivilizatsiya.*

Abstract: This article examines the period of cultural renaissance that took place in Uzbekistan in the 9th–12th centuries, and its role in social, scientific, and cultural development. In particular, the contributions of such great scholars who emerged during this period to world science and civilization are analyzed.

Keywords: *renaissance, science, scholar, Khorezm, Beruni, Ibn Sina, Middle Ages, Central Asia, civilization.*

Аннотация: В статье рассматривается период культурного возрождения Узбекистана в IX–XII веках и его роль в общественном, научном и культурном развитии. В частности, анализируется вклад выдающихся учёных, появившихся в этот период, в мировую науку и цивилизацию.

Ключевые слова: *возрождение, наука, учёный, Хорезм, Беруни, Ибн Сина, Средние века, Центральная Азия, цивилизация.*

IX–XII asrlar Markaziy Osiyo tarixida “Sharq uyg‘onish davri” deb ataladi. Bu davrda ilm-fan, falsafa, tibbiyot, matematika, astronomiya, adabiyot va san‘at sohalarida mislsiz yutuqlarga erishilgan. Movarounnahr, Xorazm, Buxoro, Samarqand va G‘azna kabi shaharlarda madaniyat gullab-yashnadi. Ilmiy markazlar tashkil etildi, kutubxonalar faoliyat yuritdi, dunyo miqyosidagi olimlar yetishib chiqdi¹.

¹ Alimov, B. O‘zbekiston tarixi: Uyg‘onish davri. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2015. — 67–89-betlar.

Ushbu maqola ana shu davrning tarixiy ahamiyatini tahlil qilish va buyuk allomalarimizning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasini ko'rsatishga bag'ishlanadi.

IX–XII asrlar orasida O'rta Osiyoda yuz bergan madaniy uyg'onish asosan siyosiy barqarorlik, iqtisodiy yuksalish va ilm ahliga berilgan hurmat tufayli shakllandi. Somoniylar, keyinchalik Qoraxoniylar va G'aznaviylar davlati davrida ilm-fan rivojiga katta e'tibor qaratildi. Kutubxonalar, observatoriyalar, madrasalar va ilmiy majlislar tashkil etildi. Ayniqsa, Buxoro "Sharqning Qohirasi" deb atalgan, Samarqand esa ilm markaziga aylangan².

Ilm-fan davlat siyosatining muhim qismiga aylangani sababli, olimlar erkin fikr yuritish, yangi nazariyalar yaratish va boshqa mamlakatlardan bilan ilmiy muloqot qilish imkoniga ega bo'lishdi. Shu tufayli Markaziy Osiyo o'sha davrda ilmiy taraqqiyotning yuragiga aylandi³.

Bu davrda dunyoviy fanlar, ayniqsa, matematika, astronomiya, tibbiyot va geografiya yuksak darajada rivoj topdi. Muhammad al-Xorazmiy algebra, algoritm va hisoblash tizimlariga asos soldi. Uning nomidan "algorithm" so'zi kelib chiqqan. Ahmad al-Farg'oniy astronomiyada sayyoralarning harakatini, Quyosh diametrini, Yerning radiusini aniqlagan. Abu Rayhon Beruniy esa geologiya, tarix, fizika, tibbiyot, antropologiya va dinshunoslikni birlashtirgan ensiklopedik olim edi. U "Hindiston" asarida turli xalqlarning madaniyatini ilmiy tahlil qilgan. Abu Ali ibn Sinoning "Tib qonunlari" butun dunyo tibbiyotida 600 yil davomida asosiy manba bo'lib xizmat qilgan. U inson anatomiyasi, fiziologiyasi, gigiyenasi haqida chuqur tahlillar bergan. Abu Nasr Forobiy falsafada mantiq, siyosat, musiqashunoslikni uyg'unlashtirgan. U jamiyatning mukammallikka erishishi uchun bilim va axloqni uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlagan³.

IX–XII asrlarda mamlakatimiz hududida yuz bergan madaniy uyg'onish davri ilm-fan, adabiyot, falsafa va san'atning yuksalishi bilan jahon tamaddunida muhim o'rin egalladi. Bu davrda Muhammad al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Beruniy, Imom Buxoriy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy kabi buyuk allomalar yaratgan ilmiy va ma'naviy meros nafaqat islom olamida, balki butun insoniyat taraqqiyotida chuqur iz qoldirdi⁴. Ularning matematika, tibbiyot, astronomiya, falsafa va axloqiy-ta'limiy qarashlari keyingi asrlar ilmiy rivojiga poydevor bo'ldi. Shu bois 9–12 asrlar Sharq uyg'onishi – jahon sivilizatsiyasini yuksaltirgan eng yuksak davrlardan biri hisoblanadi.

² Karimov, I. Milliy istiqlol mafkurasi va ma'naviyat. — Toshkent: O'zbekiston, 2000. — 122-bet.

³ Beruniy, A.R. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. — Toshkent: Fan, 1968. — 54–78-betlar.

⁴ Ibn Sino, A.A. Tib qonunlari (al-Qonun fi't-tibb). Qohira nashri, 1025. — 201–350-betlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimov, B. O'zbekiston tarixi: Uyg'onish davri. —Toshkent: Fan nashriyoti, 2015. — 67–89-betlar.
2. Karimov, I. Milliy istiqlol mafkurasi va ma'naviyat. —Toshkent: O'zbekiston, 2000. — 122-bet.
3. Beruniy, A.R. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. —Toshkent: Fan, 1968. — 54–78-betlar.
4. Ibn Sino, A.A. Tib qonunlari (al-Qonun fi't-tibb). Qohira nashri, 1025. — 201–350-betlar.